

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת שמיני, תשס"ו
מספר 649

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

חטאם של בני אהרון

ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחפתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אתם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימתו לפני ה' (ויק' י: א-ב).

לכאורה מתאר הכתוב בדיוק את חטאם של נדב ואביהוא ואת עונשם החמור, אך באמת אין פרטי האירוע ברורים כלל; בדברי חז"ל ובפרשנות רבו הדעות. נדייק נא בפרטי הכתוב, שיש בהם לסייע לנו בהבנת המעשה ומניעיו.

1. ייחוסם של החוטאים - "בני אהרן" - קודם לשמותיהם.
 2. הכתוב מפרט גם נתינת אש וגם שימת קטורת עליה.
 3. בהקריבם "לפני ה'" - האם מכוון תיאור המקום למשכן כולו, או לחלק ממנו?
 4. מהי "אש זרה"? האם זו הקטורת, או האש עצמה? ובמה זרותה?
 5. מה באה לבטא התוספת: "אשר לא צוה אתם"?
 6. מה משמעות אמירתו של משה אל אהרון בשם ה': "בקרבי אֶקְדֵשׁ ועל פני כל העם אֶכְבֵּד" (י: ג).
- בעניין האש, לא מצאנו בתורה איסור על "אש זרה". אכן, הכוהן, מקטיר הקטורת, אמור לקחת את האש ממזבח העולה,¹ אך אין סיבה להניח שבני אהרון נהגו אחרת ולא לקחו את אש קטורתם ממזבח העולה, שכן כבר לפני ירידת האש מהשמים הקטיר אהרון אימורי קרבן על המזבח (ט: יג), וגם בשבעת ימי המילואים, שקדמו לזה, הוקרבו קרבנות ונשרפו על המזבח (ח: יד-כח), ומכיוון ש"אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ו: ו), יש להניח שהייתה אש-קודש מצויה אז על מזבח העולה.
- ונזכור שהאש שירדה מן השמים ביום השמיני לא באה לחנוך את המזבח (כמו בסיפור חנוכת המזבח על-ידי אש שמימית בדבהי"ב ז: א-ג);² את המזבח כבר חנך משה, בהעלותו עליו עולה ומנחה ביום הקמת המשכן (שמ' מ: כט). האש שירדה מן השמים ביום השמיני באה אפוא לכלות את הקרבנות שכבר החלו להישרף באש הארצית שבה הוקטרו המזבחה, כמעין ברכת ה' החלה על מעשי אדם. לכן, מכיוון שאין להניח על-פי פשט הכתוב שבני אהרון הביאו לקטורתם אש "מבית הכיריים",³ דהיינו אש חולין שהובאה מאוהליהם, ממילא יש לומר שלא חטאו בזה שהשתמשו באש זרה ואסורה, וממילא יש להניח שהחטא והזרות היו בקטורת. הבנה זאת מסתייעת מלשון הכתוב כאן, ובמקומות המקבילים:⁴ "ויקריבו לפני ה' אש זרה" – והלא אין האש עצמה קרבן אלא אמצעי להקרבתו.

מדוע נכתב אפוא "אש זרה"? שתי טעמים לכך: האחד לשוני-סגנוני, והשני ענייני-הלכתי. הטעם הלשוני: מכיוון שהפסוק הקודם (ט: כד) יש בו "אש", היא היוצאת מאת ה' לשרוף אימורים שעל המזבח, וכן הפסוק העוקב (י: ב) יש בו "אש", היוצאת מה' לשרוף את בני אהרון, ממילא גם הפסוק

¹ ראו משנה תמיד ה, ה. אין יסוד להניח שאי-פעם נהגו בדרך אחרת.

² כעין זאת מסופר בחשמונאים ב, א: לא-לב, לגבי חנוכת בית שני.

³ על-פי ויקרא רבה כ, ח.

⁴ טז: א; במ' כ: ד; כו: סא.

שביניהם גורס "אש", והקשר הלשוני נובע מקשר פנימי: האש האלוקית שירדה על המזבח, גרמה למעשה האש של בני אהרון, ובאש אלוקית נענשו. לשון אחר: אש אנושית בין שני מופעים של אש אלוקית: ראשונה של ברכה, אחרונה של קללה, והאש האנושית שביניהן היא שגרמה למהפך.

הטעם הענייני-הלכתי: בחוק אודות מזבח הקטורת (שמ' ל:א-י) נאמר: "לא תעלו עליו קטרת זרה" (שם ט); בין שנאסרת שם קטורת נדבה שלא צוותה במפורש, ובין שנאסרת קטורת שאין הרכבה על-פי המצווה, לעולם מדובר בקטורת המועלית במזבח הקטורת דווקא. לעומת זאת, בפרשת בני אהרון מדובר בקטורת שעל מחתות; ואפשר, שלשון החוק "קטרת זרה" אינו חל בהן, ולכן נכתב הביטוי "אש זרה".

במה חטאו אפוא? כדברי חז"ל⁵ - בקריבה ובהקרבה. ניתן לצרף את שתייהן יחד: הקרבה פסולה תוך קריבה למקום שאסור להם לקרב אליו. הרי ממה-נפשך: היכן עשוה נדב ואביהוא? אם קטורתם הייתה בהרכב המצווה בתורה, אסור להעלותה מחוץ למשכן (שם:לח), ואם הייתה שלא כמצוות התורה, בוודאי אסור להכניסה אל תוך המשכן. ואולם גם קטורת הכשרה בהרכבה, אם אין ציווי מפורש על הקרבתה, אסור להקרבה במשכן: לא מצאנו שיש בחוק התורה קטורת של נדבה, כפי שיש עולות, שלמים ומנחות של נדבה; אפשר שיסוד ההבדל הוא בתפקוד המיוחד של כפרה שנועד לקטורת, ולכן הודגש בחטא בני אהרון: "אשר לא צוה אתם" (י:א).

לאן קירבו נדב ואביהוא את מחתות הקטורת? אין להניח שקירבו את המחנות אל תחום הקודש שבמשכן (המקביל להיכל שבבית המקדש), שהלא בו עמד מזבח הקטורת ומסתבר שאהרון כבר העלה עליו את הקטורת, כחלק מעשיית התמיד של שחר (ט:זז), ומה תוספנה שם מחתות עם קטורת? נראה אפוא שנכנסו עם המחנות אל קודש הקודשים - "ויקריבו לפני ה'" (י:א), וגם "וימתו לפני ה'" (י:ב). משום כך, דין הכפרה שביום הכיפורים (פרק טז), הנאמר למשה "אחרי מות שני בני אהרון בקרבנות לפני ה' וימתו" (שם:א), פותח באזהרה: "ואל יבא (הכוהן הגדול) בכל עת אל הקדש אשר מבית לפרכת (כלומר אל קודש הקודשים)... ולא ימות" (שם:ב). בהמשך הפרשה נאמר, שרק ביום מיוחד - לצורך מיוחד, באופן מיוחד ובבגדים מיוחדים - ייכנס הכוהן הגדול אל קודש הקודשים, עם קטורת של מחתה. מכאן, בייחוד מקישור הפרשה עם מות בני אהרון, למדים אנו שבאותו דבר היה חטאם: בכניסה ובהכנסה, ללא ציווי מפורש וללא הכנה מיוחדת, של מחתות קטורת אל קודש הקודשים.

מעתה נשאל: מה גרם להם, לאחים, לעשות את מעשה הפולחן הזה, שהוא נשגב אך פסול? חז"ל משיבים על כך בשני היבטים: ההיבט החיובי - שנו בתורת כהנים (שמיני א, לב): "ויקחו בני אהרון- אף הם בשמחתם, כיון שראו אש חדשה, עמדו להוסיף אהבה על אהבה". בהיבט השלילי נדרש, כי המעשה והעונש של נדב ואביהוא הם המשך למסופר בשמות כד:א. העלייה אל הר סיני, אל קרבת ענן השכינה, עם משה ואהרון ובלי שני בני אהרון הצעירים, אלעזר ואיתמר, נתנה גאוה בלב שני בני אהרון הגדולים, כלשון תורת כהנים (שמיני א, כא): "כיון שראו את משה ואת אהרן מהלכים תחלה והם באים אחריהם וכל ישראל אחריהם, אמר לו נדב לאביהוא, עוד שני זקנים הללו מתים ואנו ננהוג את הקהל", כלומר, שני האחים בני אהרון ראו עצמם יורשים מהרה את מעמדם של שני האחים הזקנים אהרון ומשה; ככל הנראה היה ברור כבר אז שאין בני משה ראויים לרשת את מעמדו ותפקידו.

אם כמוטיבציה עיקרית למעשם של בני אהרון נראה לנו הכיוון השלילי, של בקשת שררה, הרי זה מתוך השוואה אל אירוע שבתורה הדומה למעשה דנו, הוא מעשה קורח ועדתו. אכן הכרחית השוואה זאת, כי בלעדיה מעורר סיפור קורח קושיה גדולה: דתן ואבירם שהאדמה בלעה אותם (במ' טז:לב-לג), הוזהרו תחילה לגבי עונש זה הצפוי להם (שם:ל), ואילו קורח ואנשיו נאמר להם תחילה שרק אחד מבעלי המחנות ייבחר לשירות ה' (שם:ה-ז), אך לא נאמר להם עונשם של האחרים שיידחו. כיצד אפוא עונשין בלי שמזהירין תחילה? אין לנו אלא לומר, ששריפת נדב ואביהו הייתה תקדים למעשה קורח ואנשיו, והייתה אמורה לשמש להם כאזהרה⁶ מי שמגיש מחתות קטורת מבלי שנבחר לכך, סופו למות בשריפה.

וכשם שפרשת קורח זקוקה לפרשת בני אהרון ולמדה ממנה, כך תלמד פרשת קורח לעניין בני אהרון, שבשתי הפרשיות היה זה מאבק על השררה. אפשר - ואין זאת אלא השערה - ששני בני אהרון הצעירים, אלעזר ואיתמר, היו מעולים במידותיהם משני אחיהם הבוגרים, נדב ואביהוא, והמעשה שעשו היה מעין 'מחטף' לתפיסת הכהונה⁷ ביום שבו עבודת הכהונה באוהל מועד נכנסה למסלולה השגור.

מדרש כוהנים (אחרי מות א, א) מונה עוד חטאים במה שעשו נדב ואביהוא: שלא נטלו עצה זה מזה לפני המעשה, אף לא ביקשו עצה והוראה ממשה - התנהגות המעידה על מידת הגאוה שהייתה בהם. הוא הדין במה שמוסיף ויקרא רבה (כ, י) - "שחצים היו", שלא נשאו נשים, כי אף אישה לא נראתה להם ראויה

⁵ תורת כהנים, אחרי מות א, ב; ויקרא רבה כ, ח.

⁶ ראו בכיוון זה: תנחומא-בבלי קורח יא; תנחומא קורח ה; במדבר רבה יח, ח.

⁷ ידוע במקרא המוטיב של העדפת הבן הצעיר הראוי על-פני הבכור הראוי פחות. לעניין "מחטפים" להשגת שררה, ראו שמ"ב ג:ז; שם טז:כ-כב. אולי גם מל"א ב:יד-כב; בר' לה:כב.

למעמד הרם. רווקותם מוכחת מהכתוב "ובנים לא היו להם" (במ' ג:ד), שכן לא סביר ששניהם היו חשוכי בנים. המדרש (שם, ט) מדגיש שרווקותם דווקא פסלה אותם מכהונה גדולה.⁸ בסופו של דבר, יומרתם של נדב ואביהוא לזכות בשררה אינה נוגדת ואינה סותרת את הפרשנות שמתוך התלהבות ואהבה דתית הקריבו את אש מחתותיהם; אדם בעל רמה דתית גבוהה יכול לסבור שמתוך כך יאתה לו עמדה מנהיגותית, ואף יכול לשאוף לכך. נבכי נפש האדם - מי יחקרם. לאור כל זה, דברי ההסבר של משה לאהרון "בקרבי אקדש, ועל פני כל העם אֶפְכַד" (י:ג) אולי נבינם מתוך השימוש המרובה בשורש קר"ב שהתורה נוקטת לגבי מעשה נדב ואביהוא.⁹ לאמור: "בקרבי", אלה הקרבים אל ה' לשרתו בתחומי המקדש הפנימיים והקדושים ביותר, בהם ה' רוצה להתקדש - "אקדש" - דהיינו, שיעשו עבודה זאת ככל פרטי ציווייה, ומתוך כך - "על פני כל העם אכבד", ירבה כבוד ה' בישראל.

מנחם בן-ישר
מכללה אקדמית אשקלון

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע